

שו"ת בהלכה לשולחן שבת

מאת הרב משה חיים חנונו שליט"א

גיליון מס' 20

מלאכת מכבה

הקדמה

במלאכת עשיית המשכן הבעירו עצים כדי לעשות מהם פחמים [על ידי כיבויים], והפחמים נצרכו לצורך התכת הזהב והכסף שהיו במשכן. אב המלאכה הוא: כיבוי נר או עצים בוערים, כאשר יש מטרה בכיבוי עצמו, כגון עשיית פחמים. תולדת המלאכה הוא: קירוב כיבוי, כגון נטילת שמן מן הנר. האיסור מדרבנן הוא: כיבוי מתכת מלובנת. גזירת חכמים: אין לפתוח דלת מול נר או מול מדורה דולקים אם יש חשש שתכבה האש.

לחלל שבת כדי לכבות את הדליקה בגלל הפסד הממוץ¹⁰.

אם יש ספק אם כבר הזמינו את כוחות הצלה, מותר גם לי להזמין?

כל הרואה דליקה בשבת העלולה לגרום לסכנת נפשות, ואינו יודע בבירור אם כבר הזעיקו את כוחות הכיבוי או לא, לא יחשוש לאיסור שבת, אלא יזדרז להזמין את כוחות הכיבוי בטלפון. וגם אם יתברר לבסוף שמספר אנשים התקשרו כל אחד בנפרד לכוחות הכיבוי, ונמצא שכמה מהם חיללו את השבת שלא לצורך פיקוח נפש, אף על פי כן, יש להם שכר טוב מאת ה' עבור מחשבתם הטובה¹¹.

אני חושב שכוחות הצלה יחללו שבת בדברים שאינם הכרחיים, מותר להזמין בכל זאת?

כמו כן, אין לו לחשוש לכך שמא כוחות הכיבוי יעשו פעולות שאינם מוכרחות להצלה וכיבוי, ומעשים אלו ייגרמו בגללו, כיון שהם היודעים והמוסמכים לכבות שריפה חובה, ויש להזמיןם ללא חשש¹².

האם מותר לשפוך מים בסמיכות למקום האש, כדי שלא תתפשט עוד?

במצב דליקה, למרות שאסור לכבות את הדליקה בידיים, מכל מקום מותר לגרום לכיבוי בשבת (ולרמ"א, רק כשיש הפסד ממוץ בדליקה). כיצד? ארון שאחזה בו האש מצד אחד, מותר לשפוך מים על צדו השני שאינו בוער, כדי שכאשר תגיע האש לשם, היא תיכבה. או שיניח שקיות ניילון מלאות מים בסמוך לאש, כדי שכאשר תגיע האש אליהן יתבקעו השקיות מחמת החום,

כגון פנס או נר וכדו', עדיף להוציא את הפנס מן החדר מאשר לכבותו, אם יכול לעשות כן ללא עיכובים⁶.

אבל חולה שאין בו סכנה שהאור מפריע לו, אסור לכבות את האור בשבילו. ועל ידי גוי מותר⁷.

נרות השבת שלי מונחות על אדן החלון, מותר לפתוח את החלון בשבת?

נר המונח סמוך לדלת או לחלון, אסור לפתוח את הדלת או החלון כשנושבת הרוח, שמא יכבה הנר על ידי הרוח. ודווקא כשהנר קרוב אל הדלת באופן שהרוח עלולה לכבותו, אבל אם הוא רחוק מהדלת מותר.

כיבוי שריפה ודליקה בשבת מה עושים כאשר פורצת דליקה בבניין מגורים בשבת?

דליקה שפרצה בשבת בבניין מגורים, קרוב לוודאי שהדבר כרוך בסכנת נפש, ומצווה לכבות את הדליקה ולהזמין את כוחות הכיבוי כדי לכבות את הדליקה⁸.

דליקה שפרצה בבית פרטי בלי דיירים, מותר לכבותה?

גם באופן שאין חשש שהשריפה עצמה תזיק, כגון שזה בית פרטי ואין דיירים נוספים, מכל מקום, אם ישנם בלוגי גז או דלק או כל דבר שיכול לגרום לסכנת נפש אם תגיע אליו השריפה, מותר ומצווה לזמן את כוחות כיבוי-אש⁹.

אכן, אם אין כל חשש שתתפשט הדליקה לבית אחר, ואין באזור הבית בלוגי גז שהאש יכולה להגיע אליהם, וכל האנשים שבבית יצאו ממנו ובוודאות אין חשש סכנה, אין

מלאכת מכבה

האם כל כיבוי אש אסור מן התורה?

מן התורה, אסור לכבות עץ דולק כדי לעשותו פחמים. הוסיפו על כך חכמים, ואסרו את פעולת הכיבוי גם כשנעשה בלא הצורך לעשותו פחמים, כגון כיבוי הנר כדי שלא יתכלה, או לצורך החשכת החדר¹.

מתכת שהתאדמה מחמת אש חשובה כאש?

מתכת שהתאדמה מחמת אש, הרי היא חשובה כגחלת בוערת ואסור לכבותה בשבת, למרות שאינה ראויה להיעשות גחלים².

האם מותר למעט את גודל הלהבה בכיריים של גז?

מיעוט גודלה של להבת האש, כמו הנמכת האש בכיריים של הגז, חשובה ככיבוי³.

כמו כן, כיריים ותנור חשמליים, אסור לכבותם או להנמיך את חומם בשבת, מפני שיש בהם גופי חימום, ודינם כדין כיבוי גחלת של מתכת שאיסורו מדרבנן⁴.

מה ניתן לעשות אם נפל נר דולק על השולחן?

נר דולק או ניצוץ שנפל על השולחן, ינער את המפה כדי שלא תיתפס האש במפה, גם אם יתכן שיכבה הנר בניעור, אבל לא ישפוך מים על הנר כדי לכבותו⁵.

חולה שאור הנר מפריע לו, מותר לכבות בשבילו את הנר?

חולה שיש בו סכנת נפש, והאור מפריע לו לישון, מותר לכבות בשבילו את האור אם מפריע לו. אכן, אם מקור האור הוא נייד,

7 ביה"ל שם ד"ה החולה.
8 שו"ע סימן שכח סעי' יג.
9 שם.
10 שו"ע סימן שלד סעי' א.
11 ע"פ השו"ע סימן שכח סעי' טו.
12 הסכמת האחרונים.

1 רמב"ם פ"ב מהלכות שבת הלכה ב.
2 שם.
3 שם - המסתפק מן השמן שבנר חייב משום מכבה.
4 היינו גחלת של מתכת.
5 שו"ע סימן שלד סעי' כג.
6 שו"ע סימן רעח סעי' א, ומשנ"ב שם ס"ק א.

והמים יכבו את האש¹³.

בגד שנדלק, מותר להרטיב במים חלק ממנו, כדי שהאש לא תתפשט עוד?

בגד, מפה או שטיח, שאחזה בו האש, אם יש חשש שהאש תתפשט ותיווצר סכנה, מותר לכבות את הדליקה כפי שהיה מכבה ביום חול. אבל כשאין חשש סכנה, מותר לשפוך כל נוזל שהוא בצדו השני של הבגד שהאש טרם הגיעה אליו, כדי שהדליקה תיכבה כאשר תגיע אל המשקים בצד זה¹⁴.

אך יש לדעת, שאם הבגד שנאחזה בו הדליקה היה מלוכלך, אסור לשפוך מים על צדו השני, כיון שיש בפעולה זו 'כיבוס' לבגד, וכיבוס אסור בשבת מן התורה. אלא ישפוך שאר משקים¹⁵.

מותר לומר לקטן לכבות דליקה שלא תתפשט?

אסור לומר לילד קטן לכבות את האש. יתירה מזאת, גם אם הילד ניגש מאליה לכבות את האש שמתחילה להתפשט, צריך למנוע אותו מלכבותה, גם אם הוא פחות מגיל שש. כיון שהילד אינו בר-הבנה, ובוודאי עושה כן בשביל הגדולים ממנו¹⁶.

מותר לומר לגוי לכבות שריפה?

אסור חכמים לומר לגוי לכבות דליקה ושריפה כשאין שם סכנת נפשות, כיון שהאדם לחוץ וטרוד על הפסד רכושו, וחששו חכמים שאם נתיר לו לומר לגוי לכבות, יבא בעצמו לעזור לגוי לכבות, כשיראה שהגוי מתעצל או לא פועל כראוי. אך אם בא הגוי מעצמו לכבות, לא צריך למנוע אותו¹⁷.

אכן, למרות שאסור לומר לגוי לכבות את הדליקה, מותר לקרוא לו לשם שיראה ויבין לבד את המצב, וייגש לכבות את הדליקה.

מותר לרמוז לגוי לכבות שריפה?

אם הגוי אינו מבין, אסור לומר לו 'כבה!', אך מותר לרמוז לו. ולא כל רמז מותר, אלא רק רמז שאין בו לשון ציווי. ולשון ציווי היינו פנייה לגוי בגוף שני כגון 'כבה!'. אלא רמז שאין בו לשון ציווי, והיינו פנייה אליו בגוף שלישי כגון - 'מי שיכבה לא יפסיד את שכרו', שזה רמז ללא ציווי לכבות. ואם הגוי שואל ליהודי האם לכבות, אין להשיבו 'כן', אלא יחזור על הנוסח המוזכר, או יאמר לו 'תעשה כהבנתך'¹⁸.

האם מותר לומר לגוי לכבות שריפה שבבית הכנסת?

מותר לומר לגוי אפילו בפירוש לכבות דליקה כדי להציל ספרי קודש, חומשים, גמרות או תפילין¹⁹.

ספרי קודש שיש חשש שיישרפו, מותר לומר לגוי להוציאם לרשות הרבים?

מותר לומר לגוי להציל ספרי קודש מן הדליקה בשבת, גם אם יצטרך להוציא את ספרי הקודש מרשות היחיד לרשות הרבים²⁰.

אם יש חשש שהמזוזות בבית ישרפו, מותר לקרוא לגוי?

מותר לקרוא לגוי, ולומר לו לכבות דליקה כדי להציל את המזוזות הקבועות בחדרי הבית, וכל זאת, רק ואין אפשרות ליהודי להצילם בעצמו, כגון שהאש התפשטה לאזור המזוזות או מפני שהם קבועות במסמרים, ויש בהוצאתם איסור סותר²¹.

הצלת רכושו מן הדליקה

האם מותר להוציא מהבית רכוש כדי שלא ישרף?

באופנים שנתבארו לעיל שאין היתר לכבות או לקרוא לגוי, אסרו חכמים להציל חפצים מהבית ולהוציאם לרחוב, גם אם יש עירוב כדת ודין. והטעם לכך, כיון שחששו חכמים שאם נתיר לו להציל, מתוך טרדתו ועיסוקו בהצלה, יטעה ויבוא לכבות את הדליקה. ולכן אסרו לו להציל את חפציו. אבל מותר לו להציל צרכים מינימליים לצורך שבת זו, כדלהלן²².

מה הם הדברים שמותר להציל מהדליקה שבבית?

מזון -

מותר להציל מהבית כמות מזון לצורך הסעודות שנשארו לו לקיים בשבת זו, אם הוא בלילה קודם הסעודה - יכול להציל מזון שלש סעודות. ואם אחרי סעודת הלילה וקודם סעודת הבוקר - יכול להציל מזון שתי סעודות. ואם הוא אחרי סעודת הבוקר וקודם סעודה שלישית, מותר לו להציל כמות מזון המספקת רק לצורך סעודה שלישית²³.

כמו כן, מותר להציל כל מה שנצרך לו לשבת זו, כגון צלחות סכום וכוסות לסעודות שבת²⁴.

ביגוד -

פרטי לבוש, מותר לו להציל גם יותר ממה שנצרך לו לשבת זו. אך רק באופן שההצלה נעשית כשהוא לובש את הבגדים, ולא תופס אותם בידו. כיצד יעשה? ילבש מה שיכול ללבוש עליו, אפילו חולצה על חולצה, ויוציא. יפשוט את הבגדים, ויחזור לבית וילבש שוב כמה שיכול²⁵.

ספרי קודש -

ספרי קודש העלולים להישרף, מותר

להצילם אפילו מביתו הבווער, ובלבד שיהיה במקום עירוב כשר²⁶.

ממון -

מי שיש לו בביתו סכום כסף גדול, ופרצה שריפה בביתו וחושש לאבד את כספו, מותר לו להציל את הכסף על ידי שיוציאו מן הבית (במקום שיש עירוב), על ידי דבר היתר חשוב שאינו מוקצה. כיצד יעשה? יפיל את הכסף לתוך ארגו או קערה שכבר יש בתוכם דבר היתר חשוב, ועל ידי זה יהיה מותר לטלטלו לחוץ²⁷.

האם מותר להציל רכוש מהבתיים הסמוכים לדליקה?

כל מה שאסרו חכמים להציל מחשש שיגיע לידי כיבוי האש, הוא רק בבתיים שכבר הגיעה אליהם השריפה, אבל אם השריפה עדיין לא הגיעה, רק חושש שתגיע, מותר להציל כל מה שרוצה ורק דברים המותרים בטלטול בשבת ובמקום שיש עירוב²⁸.

מה הם המצבים המוגדרים כסכנה לעניין הזמנת כוחות הצלה?

חוטי חשמל -

חוטי חשמל שנקרעו ונפלו לרחוב, ויש חשש שהעוברים ושבים יינזקו מהם, מותר להזמין את חברת החשמל כדי שיטפלו בתקלה, הואיל ויש כאן סכנת נפשות²⁹.

תאונת דרכים -

אם אירעה תאונת דרכים בשבת, ויש במקום פצועים או לכודים בתוך הרכבים שיתכן שמצבם מצריך טיפול רפואי מיידי, מותר וחייב להזמין את כוחות החילוץ וההצלה כדי להצילם³⁰.

שמן על הכביש -

אם נשפך שמן על הכביש, ויש חשש סכנה למכוניות הנוסעות בכביש, מותר לשפוך חול על הכביש למנוע את החלקה, היות ויש את רכבי ההצלה שנוסעים בהיתר וחובה לדאוג לשלומם³¹.

כל חשש סכנה -

כמו כן, הרואה אדם שנמצא במצב של חשש סכנה, יש להזמין את כוחות החילוץ וההצלה המתאימים לאותה סכנה, שמותר ומצווה לחלל שבת לצורך פיקוח נפש, ללא חשש.

מי שטעה וכיבה דליקה צריך לעשות תשובה?

מי שטעה וכיבה אש או גחלים בשבת קודש, צריך לעשות תשובה. ודינו לעניין תשובה כעובר על איסור דרבנן בשוגג, ולא כעובר על איסור תורה³².

23 שו"ע שם סעי' א.

24 שו"ע שם סעי' ז.

25 שו"ע שם סעי' ח.

26 שו"ע שם סעי' יב - טז.

27 שו"ע שם סעי' ז.

28 שו"ע שם סעי' א.

29 שו"ע סימן שכח סעי' ג.

30 שם.

31 שם.

32 רמ"א ס"י שלד סעי' כו, ובמשנ"ב ס"ק עח.

13 שו"ע רמ"א סימן שלד סעי' כב.

14 שו"ע שם סעי' כד.

15 שם.

16 שם סעי' כה.

17 שו"ע רמ"א סעי' כה - כו, ומשנ"ב ס"ק טט.

18 שם.

19 משנ"ב שם ס"ק סח.

20 שו"ע שם סעי' יח.

21 שו"ע שם.

22 שו"ע שם סעי' ב.